

# NECESSITAT DE POESIA EN L'EDUCACIÓ

CARME CRUELLES ROSALES

Espectora i professora de l'INS Els Alfacs  
ccruelle@gmail.com

## RESUM

Aquesta proposta d'introducció de la poesia a l'aula sorgeix des de l'experiència pràctica a les aules de secundària de l'Institut Els Alfacs (La Ràpita, Montsià) i amb el ferm convenciment que la lectura i el treball del text poètic han de permetre l'aprenentatge de la llengua i la reflexió sobre què es diu, com es diu i què s'intueix, per tal de dialogar amb el propi text. En aquest article es planteja un retorn a la poesia i no veure-la (com proposa el currículum) com un gènere més o com una proposta estètica posada en valor.

En aquest sentit, es fa una aposta a través d'activitats que juguen amb materials poètics d'autors com Montserrat Abelló o Màrius Torres, amb versos i estrofes que il·lustren aquest poder captivador i didàctic de la poesia, per incloure aquesta en l'educació i fugint de l'experiència lectora traumàtica quan ens retrobem amb un text poètic. Les tasques proposades són múltiples i també interdisciplinàries quan volem incloure l'art poètica en el nostre programa.

PARAULES CLAU: poesia; secundària; didàctica; reflexió; aprenentatge de la llengua.

## ABSTRACT

This proposal to introduce poetry in the classroom comes from practical experience in the secondary school classrooms of the Institut Els Alfacs (La Ràpita, Montsià) and with the firm conviction that reading and working with poetic text must allow language learning and reflection on what is said, how it is said and what is intuited, in order to dialogue with the text itself. This article proposes a return to poetry and not to see it (as the curriculum proposes) as just another genre or as an aesthetic proposition that has been put in value.

In this sense, a commitment is made through activities that play with poetic materials by authors such as Montserrat Abelló or Màrius Torres, with verses and stanzas that illustrate this captivating and didactic power of poetry, to include it in education and escape from the traumatic reading experience when we are confronted with a poetic text. The tasks proposed are multiple and also interdisciplinary when we want to include the poetic art in our programme.

## KEYWORDS

Poetry; secondary school; didactics; reflection; language learning.

## 1. Reflexió prèvia

El filòsof alemany Nietzsche va exercir la poesia en totes les èpoques de la seva vida intel·lectual. A l'obra *Així parlà Zaratustra* exclama: “Com es pot suportar ser home, si l'home no és també poeta i endevinador d'enigmes i redemptor de l'atzar?!” (Nietzsche, 1983, p. 129).

Ell mateix afirmava que les matemàtiques són la conceptualització màxima i la poesia esdevé tot el contrari: la màxima intuïció present.

Al currículum de secundària, la paraula *poesia* hi apareix molt poques vegades. En concret, a la competència 11, hi ha una fixació per reconèixer i valorar les característiques del gènere al qual pertanyen els textos (poesia, narrativa i teatre). També s'hi remarca la capacitat d'assolir la “sensibilitat estètica”, “la creativitat”, “la imaginació”.

Hem après la llengua a través de la literatura oral: les cançons, els jocs lingüístics, els embarbussaments, les dites, les metàfores en les endevinalles. Els més menuts encara no s'han encallat en el llenguatge convencional i potser, com deia Vinyoli, “entre ser poeta o simplement viure, hi ha una bella possibilitat, que és viure poèticament” (Vinyoli, 2001, p. 493).

Potser cal retornar a la poesia i no veure-la com un gènere més o una proposta estètica posada en valor, tal com proposa el currículum. Així doncs, la lectura i el treball del text poètic ens han de permetre l'aprenentatge de la llengua, ens han de dur a reflexionar sobre el que es diu i s'intueix, i això farà que dialoguem amb el mateix text.

No és just que l'experiència lectora sigui traumàtica quan ens retrobem amb un text poètic. Cal que hi hagi la necessitat d'incloure la poesia en l'educació o podem començar a sospitar, com feia Bertrand Russell que potser l'educació és un dels obstacles principals per a la intel·ligència i la llibertat de pensament.

Tal com deia Miquel Martí i Pol en el discurs que va pronunciar en ser-li concedit el títol de doctor honoris causa a la Universitat Autònoma de Barcelona l'abril de 1999, “la poesia és inexplicable i entendre-la o no entendre-la, o bé, acceptar-la o no acceptar-la és una qüestió de sensibilitat i de confiança, fruit, al capdavall, de l'educació i sobretot de la pràctica volenterosa de la lectura” (Martí i Pol, 2000, p. 23).

Partim, així doncs, de la voluntat de voler-la fer llegir o de voler-la incloure com a recurs d'aprenentatge valuósíssim. Per això, la intenció del professorat instigador hauria de ser acompanyar l'alumnat pels viaranyes de l'expressió poètica amb totes les seues conseqüències.

La tasca més noble de l'educació ens recorda algunes màximes dels preceptes del moviment modernista: regenerar la societat a través de l'art i gaudir de l'art per l'art.

Les tasques poden ser múltiples i també interdisciplinàries, quan volem incloure l'art poètica en el nostre programa. Des d'una lectura acurada en veu alta, la comprensió i el diàleg amb el poema, fins a la producció poètica pròpia. Se m'acudeixen altres maneres menys explícites d'usar aquest gènere, com ara per explicar els mecanismes de la llengua. Una pràctica agradable i engrescadora que pot generar expectatives lectores en els aprenents. Anem a pams i definim mínimament aquestes tasques.

## 2. Tasques: proposta d'incorporació de recursos poètics a l'ensenyament secundari

### Tasca 1 (Els complements del verb)

#### **Mira'm els ulls**

*Miquel Martí i Pol*

Mira'm els ulls que cap fosca no venç.

Vinc d'un estiu amb massa pluges,

però duc foc a l'arrel de les ungles

i no tinc cap sangtraït pels racons

de la pell del record.

Per l'abril farà anys del desgavell:

set anys, cosits amb una agulla d'or

a la sorra del temps,

platges enllà perquè la mar els renti

i el sol i el vent en facin diademes.

Mira'm els ulls i oblida el cos feixuc,

la cambra closa, els grans silencis;

de tot això sóc ric, i de més coses,

però no em tempta la fredor del vidre  
i sobrevisc, aigües damunt del somni,  
tenaç com sempre.

Mira'm els ulls. Hi pots llegir el retorn.

*Estimada Marta* (Llibres del Mall, 1978)

El fet de poder treballar el complement directe, els complements circumstancials, l'atribut, el predicatiu, etc., a partir del recull *Estimada Marta*, de Martí i Pol, permet ser conscient de com es van definint els mecanismes de la llengua sintàcticament i, a la vegada, ens permet de fer inferències sobre tot allò que podem experimentar a partir de la lectura del poema (els set anys de la malaltia del poeta, la vitalitat a pesar de la situació, l'aparició enigmàtica d'aquesta segona persona a la qual es dirigeix la veu poètica...). Són qüestions que van sorgint en fer la proposta d'anàlisi sintàctica d'alguns fragments del poema.

Si la pràctica s'allarga en una desena de poemes, es crea un vincle amb l'obra i segurament molts alumnes acaben cercant la lectura completa del llibre i els retorna el gust per la poesia i el llenguatge poètic.

## Tasca 2 (Recital poètic)

Es tracta d'un treball en equip i es té en compte la formació d'un equip de dramàturgia, es potencien les preses de decisions i producció i, finalment, es coordina l'espectacle per tal que tot funcioni adequadament.

Es tracta d'una activitat que sol anar precedida d'una recerca que acaba sent aprenentatge. Es pot homenatjar un poeta o fins i tot un personatge públic.

Imaginem-nos voler homenatjar el president Lluís Companys un 15 d'octubre i preparar un recital poètic. Podem recórrer a diferents autors (Maria Àngels Anglada, Pablo Neruda, Manuel de Pedrolo, Josep Carner, Roc Casagran...) i els versos ens portaran a investigar les causes de la seua mort i el context històric en què es produeix.

### Tasca 3 (Producció poètica)

Aquesta tasca és més complexa i requereix un espai de temps més ampli. Us deixem les activitats d'un taller poètic que permet fer, fins i tot, una exposició final a partir d'imatges captades pels alumnes i de textos propis.

Es tracta d'activitats destinades a qualsevol nivell de l'ESO. Normalment es reparteix un dossier en paper (full DIN A3 doblegat). Es pot treballar per parelles i el grup pot decidir si fan una producció conjunta o bé duplicada. S'aconsella ocupar una hora i mitja per al taller. Així el professor pot introduir, a criteri seu, alguns conceptes sobre la poesia (definició, tipus de versos, recompte sil·làbic, rima i ritme intern, i les estrofes més bàsiques) i sobretot plantejar-ho com una activitat creativa, més que no pas com una activitat teòrica.

Després de dedicar uns 10 o 15 minuts a tota aquesta explicació, cal passar a la part creativa. Com que disposarem d'una hora i mitja, podem deixar 15 minuts per a cada apartat, ja que el docent anirà guiant cada grup i respondrà els possibles dubtes a l'hora de crear un **acròstic**, uns **disbarats poètics**, uns **versos robats** o uns **haikus amb imatges**.

El dossier és orientatiu i es pot buscar altres models d'acròstics o de versos. També es recomana tindre les imatges penjades en un lloc on es puguin compartir o bé repartir-les fotocopiades entre els grups. Cal fer la previsió d'alumnes de cada grup o disposar dels correus de l'alumnat per tal de poder compartir tot aquest material prèviament a través del Drive, la Classroom o la plataforma on millor es pugui fer arribar tot aquest material a l'alumnat.

### Acròstics i paraules del rebost

L'objectiu d'aquesta activitat és plantejar l'activitat poètica com un joc (els alumnes poden fer creacions que continguin els seus noms o paraules que vulguin destacar per algun motiu especial). D'altra banda, el fet de poder disposar d'un "banc de paraules" els permet partir d'un recurs que els serà molt útil per poder elaborar poesies amb lèxic diversificat, de manera que puguin afinar la destresa del llenguatge poètic (varietat lèxica, domini de la sintaxi i la morfologia...).

Un **acròstic** és una composició poètica en què les lletres que ocupen determinats llocs (per exemple: les lletres inicials de cada vers) formen una paraula o frase. Pot haver-hi dues intencions darrere d'un acròstic: fer un joc de paraules o amagar un missatge secret dins el poema. En aquest sentit trobem acròstics a la poesia amorosa i a la Bíblia.

**M**ai no me'n canso  
**a** la platja hi retorno  
 rere les ones.  
**G**uarda la calma en una barca  
**u**sa el timó a contravent  
 i estira les veles de paper delicat.  
**L**a pàtria del mar serà nostra,  
 la dolça mar ens farà el camí.  
**E**n totes les onades sento la remor  
**m**eravellosa del teu somriure.

**Paraules del rebost** (*Tota pedra fa paret, de Jordi Marín Monfort*): a la vora de, aclarar, ajudar, anoguer, buidar, buit, buscalles, cansada, cingles, costum, demanar, desvien, detall, dictar, encisar, escales, flames, font, fulminant, llavis, matí, misteri, netes, panical, pedres, propera, senzilles, soca, tèrbol, trencada, trot, vesprada.

**A** voltes les cases  
 riuen a dalt de la roca enfilada.  
**E**s desviuen els noguers del camí  
 sabent que avui encisaran amb llurs soques.



TALLER:

.....  
.....  
.....  
.....

### Disbarats poètics per a versos sense ànima

El llenguatge poètic és, indubtablement, el llenguatge més treballat. Tenint en compte que el llenguatge és per si mateix un treball o una artesa-  
nia, el llenguatge poètic ha de ser la màxima expressió d'aquesta carac-  
terística.

El llenguatge poètic és una recerca constant de la funció estètica del llenguatge, mitjançant analogies o imatges, o recursos intralingüístics, fonètics o conceptuals. És, d'aquesta manera, un llenguatge que s'explora a si mateix i que es treballa i que cerca la seva perfecció. I el poeta persisteix a cercar la perfecció —estètica més que comunicativa— del llenguatge que treballa i crea de manera constant. “Treballa”, perquè el llenguatge és una artesanía; “crea”, perquè el llenguatge té infinites possibilitats, totes creables i totes esperant a ser creades.

Així doncs, el llenguatge poètic és el més elevat i el més treballat: la màxima aspiració del llenguatge.

✓ gotes de pluja: *gotes de pell de pluja*

.....

✓ el temps no s'atura: *el temps s'estimba frenètic de por*

.....

✓ llàgrimes de tristesa: *llàgrimes de costums tristos*

.....

✓ somnis que es fan realitat: *realitat d'ala de fada i de vellut de noguer*

.....



## Versos robats

Aquí teniu diversos exemples de com ens poden inspirar alguns versos dels millors autors de la literatura catalana.

## Taller

A partir dels exemples anteriors, per parelles, es pot intentar de capgirar o refer els versos i mirar d'escriure un poema inspirat en aquests versos de Maria-Mercè Marçal.

Per exemple, per al primer vers proposem diverses idees: “Vaig traure del calaix / un pensament cargolat / colgat de cartes i fulls antics.”

Vaig desar a l'armari  
aquell núvol més menut,  
el que duia confeti a les butxaques.

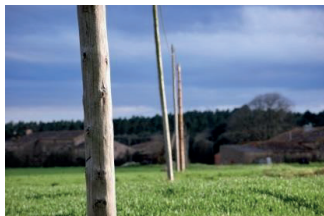
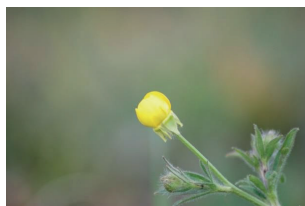
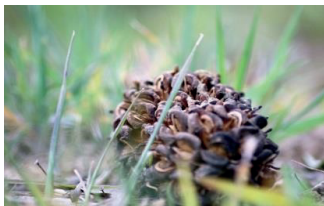
Avui sóc la sirena que té cames  
i cua d'escates.

La pluja és una bruixa  
amb els cabells molt llargs.  
Cascavells li repiquen tota la trena avall.

## Haikus amb imatges



Poden ser imatges preparades prèviament i haurien d'estar compartides o s'haurien de fotocopiar per als grups del taller.

Un cop tinguem totes les imatges amb els haikus es poden plastificar o enganxar en un mural i fer una exposició.



Fotos de Marc Penina (alumne de 4t d'ESO de l'INS Els Alfacs de Sant Carles de la Ràpita)

## Taller (Fem 4 haikus)

 <p>NO PUC ENYORAR PAISATGE DESCONEGUT DE SILENCI HUMIT. <i>(ALEX RULLO, 4T C)</i></p>	 <p>VOIS DE LLIBERTAT DOLÇA RESISTÈNCIA SOBRE ELS OBSTACLES. <i>(LAIA BIOSCA, 4T C)</i></p>
 <p>DOLÇA INSÀNIA LLIBERTAT INCOMPRESA QUE ALENA SOMNIS. <i>(MARC PENINA, 4T C)</i></p>	 <p>SOTA UNA FULLA S'AMAGA UN GRAN SILENCI QUE MAI ENTENDEU. <i>(SILVIA NAVARRO, 4T C)</i></p>

## Bibliografia

- ARROGANTE, M., i SANZ, G. (2018). *Antologia poètica (ESO Projectes)*. Teide.
- MARTÍ I POL, M. (1999). *Discurs honoris causa*. Universitat Autònoma de Barcelona.
- NIETZSCHE, F. (1983). *Així parlà Zaratustra*. Edicions 62 i La Caixa. (Millors Obres de la Literatura Universal; 27) [Original publicat el 1896]
- RUSSELL, B. (2013). *Sobre educació*. S.L.U. Espasa Libros. [Original publicat el 1926]
- VINYOLI, J. (2001). *Obra poètica completa*. Edicions 62. [Reedició en butxaca, 2008] [Original publicat el 1956]

## Webgrafia

- CAMPINS COMAS, S. (2018). *Aula poètica. Recursos per gaudir de la poesia catalana a les aules [blog]*. MUNAR MUNAR, Felip, dir. Treball de Final de Màster. Universitat de les Illes Balears [consulta: 21 de febrer de 2021]. Disponible a: <[https://dspace.uib.es/xmlui/bitstream/handle/11201/149645/tfm\\_2017-18\\_MFPR\\_scc616\\_1779.pdf?sequence=1](https://dspace.uib.es/xmlui/bitstream/handle/11201/149645/tfm_2017-18_MFPR_scc616_1779.pdf?sequence=1)>.
- CRESPO, M. (2015). “De Brossa a Neruda: dotze poemes dedicats a Lluís Companys”. A: *Vilaweb*. 15 de juny de [consulta: 21 de desembre de 2020.] Disponible a: <<https://www.vilaweb.cat/noticies/de-brossa-a-neruda-dotze-poemes-dedicats-a-lluis-companys/>>.
- CRUELLES, Carme (2017a). “Haikus (fotopoemes) per al Dia Mundial de la Poesia”. Institut Els Alfacs, 18 de març [consulta: 21 de desembre de 2020]. Disponible a: <<https://agora.xtec.cat/iesalfacs/general/haikus-fotopoemes-per-al-dia-mundial-de-la-poesia/>>.
- (2017b). “21 de març Dia Mundial de la Poesia: recital poètic a ràdio Ràpita”. Institut Els Alfacs, 21 de març de [consulta: 21 de desembre de 2020]. Disponible a: <<https://agora.xtec.cat/iesalfacs/general/21-de-marc-dia-mundial-de-la-poesia-recital-poetic-a-radio-rapita/>>.
- (2017c). *L'aula oberta de 3r fent de poetes*. Institut Els Alfacs, 26 de març [consulta: 21 de desembre de 2020]. Disponible a: <<https://agora.xtec.cat/iesalfacs/?s=aula+oberta+fent>>.

CRUELLES, Carme (ed.) (2017d). *Plaquette de de tankes (21 de març Dia Mundial de la Poesia)*. 20 de març [consulta: 21 de desembre de 2020.] Disponible a: <[https://issuu.com/ccruellegmail.com/docs/plaquette\\_de\\_tankes\\_dijous\\_16\\_mar\\_\\_](https://issuu.com/ccruellegmail.com/docs/plaquette_de_tankes_dijous_16_mar__)>.

FERRER GARCIA, J., i PARRA ESTEVE, T. (2012). “Poesia i música: intertextualitats” [en línia]. A: *Temps d'Educació*, núm. 42. Disponible a: <[https://lletra.uoc.edu/uploads/20191125/Poesia\\_i\\_musica.\\_Intertextualitats..pdf](https://lletra.uoc.edu/uploads/20191125/Poesia_i_musica._Intertextualitats..pdf)>.

MAG POESIA (s.d.). *Poesia i educació*. [Consulta: 21 de desembre de 2020.] Disponible a: <<http://magpoesia.mallorcaweb.com/escola/poesiaa-lescola.html>>.